

ARAŞTIRMA

Diş Hekimliği Öğrencilerinin COVID-19 Bilgi Düzeyleri, Koruyucu Davranışları Ve Korku Seviyeleri

Zeynep Büyükbayraktar(0000-0002-4511-5480)^α, Seher Karahan(0000-0002-4066-2928)^β, Ezgi Ağadayı(0000-0001-9546-2483)^β, Cenk Doruk(0000-0002-4399-2770)^α

Selcuk Dent J, 2022; 9: 119-125 (Doi: 10.15311/selcukdentj.916650)

Başvuru Tarihi: 15 Nisan 2021
Yayına Kabul Tarihi: 21 Haziran 2021

ÖZ

Diş hekimliği öğrencilerinin COVID-19 bilgi düzeyleri, koruyucu davranışları ve korku seviyeleri

Amaç: Bu çalışmada amacımız diş hekimliği öğrencilerinin COVID-19 bilgi düzeylerini, koruyucu davranışlarını ve korku seviyelerini değerlendirmektir.

Gereç ve Yöntemler: Tanımlayıcı tipteki bu çalışmada Google form aracılığıyla oluşturulan anket formu sosyal medya aracılığıyla 620 öğrenciye ulaştırılmıştır. Anket formu sırasıyla tanımlayıcı özellik (11 soru), koruyucu davranış uygulama sıklığı (7 soru), bilgi düzeyi (11 soru) ve COVID-19 Korkusu Ölçeği (7 soru) soruları olmak üzere toplamda 4 bölümden oluşmaktaydı. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, bağımsız örnekler t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Ki-Kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmamıza 256 kız, 176 erkek toplam 432 öğrenci katıldı. Yaş ortalamaları 21.44 idi. Anket gönderilen kişilerin % 69.60'ı anket sorularını cevapladı. Katılımcıların % 17.60'ı COVID-19 enfeksiyonu geçirmişti ve % 32.61'inin en az bir yakını COVID-19 enfeksiyonuna bağlı olarak ölmüştü. Öğrencilerin en çok öksürüp hışırtırken dikkatli davrandıkları tespit edilmiştir (% 74.55). Öğrencilerin bilgi puan ortalaması 10.12 ± 1.02 ve COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalaması 15.98 ± 6.22 olarak bulunmuştur. Bilgi puanıyla cinsiyet, eğitim yılı ve COVID-19 enfeksiyonu geçirmiş olma arasında anlamlı farklılık saptanmadı. COVID-19 korkusu ile cinsiyet, kronik hastalık varlığı, psikolojik destek ihtiyacı ve aileden izolasyon durumu arasında anlamlı farklılık vardı ($p < 0.05$).

Sonuç: Diş hekimliği öğrencilerinin COVID-19 bilgi seviyeleri ve koruyucu davranış uygulama sıklıkları bazı eksiklikler görülse de iyi seviyededir. Kronik hastalığı olan öğrencilerin korku seviyelerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

ANAHTAR KELİMELER

COVID-19 virüs, Diş hekimliği öğrencileri, Korku, Bilgi

ABSTRACT

Coronavirus knowledge levels, protective behaviors and fear levels of dental students

Background: To evaluate the COVID-19 knowledge, protective behavior, and fear levels of dental students.

Methods: In this descriptive study, the questionnaire form created by Google form was delivered to 620 students via social media. The questionnaire form consisted of a total of 4 parts: descriptive feature (11 questions), frequency of protective behavior (7 questions), knowledge level (11 questions), and COVID-19 Fear Scale (7 questions), respectively. Descriptive statistics, independent samples t test, one-way analysis of variance (ANOVA) and chi-square were used to evaluate the data.

Results: A total of 432 students, 256 girls and 176 boys, participated in our study. The mean age of them was 21.44. The response rate was 69.60%. 17.60 % of the participants had a COVID-19 infection, and at least one relative of 32.61 % had died due to a COVID-19 infection. It was found that the students mostly acted carefully while coughing and sneezing (74.55 %). The students' knowledge score mean was 10.12 ± 1.02 and the mean score of the COVID-19 Fear Scale was 15.98 ± 6.22 . No significant difference was found between knowledge score and gender, the year of education, and having COVID-19 infection. There was a significant difference between COVID-19 fear and gender, presence of chronic disease, need for psychological support, and isolation from the family ($p < 0.05$).

Conclusion: The COVID-19 knowledge levels of dental students and their frequency of protective behavior were at a good level, although there were some deficiencies. It was found that students with chronic illnesses had higher levels of fear.

KEYWORDS

COVID-19 Virus, Dental Students, Fear, Knowledge

GİRİŞ

Çin'in Wuhan kentinde 31 Aralık 2019'da başlayan COVID-19 tip koronavirus hastalığı çok geçmeden bütün dünyaya yayılıp bir pandemi halini almıştır. Çin, İtalya ve çeşitli hükümetler tarafından; sosyal uzaklaşma, dışarda çalışma faaliyetlerinin durdurulması ve koruyucu maske ve eldiven kullanılması gibi önlemler alınarak enfeksiyonun yayılımının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.¹ Dünya çapında COVID-19

Hastalığın dan 98 milyondan fazla kişinin etkilendiği ve 2 milyondan fazla ölümün görüldüğü bildirilmiştir.² Türkiye'de ilk COVID-19 vakası 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür.¹

Hastalık genellikle hasta bireyler tarafından yayılmaktadır ancak asemptomatik vakaların hastalığın yayılmasında kritik rol oynadığı söylenmektedir.³ Hastalığın kuluçka süresinin ortalama 5-6 gün olduğu ve 0-24 gün arasında değişebileceği rapor edilmiştir.⁴

^α Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Ortodonti AD, Sivas, Türkiye

^β Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sivas, Türkiye

COVID-19 enfeksiyonu oldukça bulaşıcıdır ve ateş, öksürük, yorgunluk, kas ağrısı ve nefes darlığı semptomlarıyla ortaya çıktığı bildirilmiştir. Hastalarda solunum yolu enfeksiyonu semptomlarına ek olarak, akut solunum sıkıntısı, septik şok, metabolik asidoz, kanama ve pıhtılaşma bozukluğu gibi ciddi komplikasyonlar rapor edilmiştir.⁵ Bu dönemde bireysel korunma ve sosyal korunma önemli bir hale gelmiştir. Özellikle medyanın tutumu halkı korkuya sürükleyebilmekte ancak doğru politikaların uygulanması ile hastalık kontrol altına alınabilmektedir.

Salgın döneminde yalnızca virüs kaynaklı hastalık ve ölümler görülmemiş aynı zamanda olumsuz psikolojik durumlar da ortaya çıkmıştır.⁶ Literatürde, sağlık personelinde salgın hastalıklara bağlı olarak anksiyete, stres, hayal kırıklığı, depresyon, korku, öfke gibi olumsuz duygulara rastlandığını gösteren çalışmalar mevcuttur.⁷ Salgın döneminde hastalanma korkusu, evde yalnız kalma durumu, eğitimde ve mezuniyette yaşanan sorunlara bağlı olarak üniversite öğrencilerinde de ruhsal sorunların yaşanabildiği bildirilmiştir.⁸ Bu konuda literatürde diş hekimliği öğrencileri ile ilgili araştırma sayısı oldukça azdır. Bu yüzden bu çalışmada amacımız diş hekimliği öğrencilerinin COVID-19 bilgi düzeylerini, koruyucu davranışlarını ve korku seviyelerini değerlendirmektir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Çalışma Tipi

Bu çalışma tanımlayıcı tipte bir araştırmadır.

Tasarım

Araştırma evrenini 2020-2021 Eğitim Öğretim yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinde okuyan 620 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem sayısı evreni bilinen prevalansı bilinmeyen örneklem hesabına göre % 95 güven aralığı ve % 5 kabul edilebilir hata ile 238 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada evrene ulaşmak için öğrencilerin kendi arasında haberleşmek için kullandığı sosyal medya platformu kullanılmıştır. Bu platform üzerinden öğrencilere çalışma hakkında bilgi verilmiş ve çalışma anketi linki (Google forms üzerinden oluşturuldu) gönderilmiştir. Online anketin ilk sayfasında bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul edip onaylayan katılımcılar çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma için 15 Ocak 2021-15 Şubat 2021 tarihleri arasında veri toplanmıştır. Bu tarihler arasında sosyal medya platformundan haftada bir kez olmak

gönderilerek katılımcılar araştırmaya davet edilmiştir. Tekrarlayan katılımcılar IP adresi ile engellenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veri formu toplam dört bölüm ve 36 sorudan oluşmakta idi. İlk bölümdeki 11 soru diş hekimliği öğrencilerinin tanımlayıcı özelliklerini sorgulamaktaydı. Yedi sorudan oluşan ikinci bölümde COVID-19'a karşı geliştirilen koruyucu davranışların uygulama sıklığı sorgulanıyordu. Üçüncü bölümde öğrencilerin COVID-19 hakkında bilgi düzeylerinin sorgulandığı 11 soru vardı. Son bölüm 7 sorudan oluşan "COVID-19 Korkusu Ölçeği"ni içeriyordu. Ayrıca pandemi süresince yüz yüze eğitimi devam eden intern öğrencilere kendilerini ailelerinden izole edip etmedikleri sorusu yöneltildi.

İkinci ve üçüncü bölüm soruları yazarlar tarafından literatür taraması ile oluşturulmuştur. Sorguladığımız koruyucu davranışlar; ellerini 20 saniye kuralına uygun yıkama sıklığı, ellerini yüzüne götürme durumu, maske-mesafe kuralına uyma durumu, alışverişe gitme durumu, toplu taşıma kullanma durumu, öksürüp hapşırırken ağzını kağıt mendil veya kol içi ile kapatma idi. Bilgi sorularında sorguladığımız bilgiler ve doğru yanıtları bulgular bölümünde tabloda verilmiştir. COVID-19 ile ilgili verilen 11 önermeden bir tanesi yanlış diğerleri doğru idi. Puanlanırken yanlış olan önerme ters puanlanmıştır. Yanlış verilen cevap 0 puan, doğru verilen cevap 1 puan olarak puanlanmıştır. Öğrencilerin COVID-19 bilgisi puanı en düşük 0, en yüksek 11 puan şeklindeydi.

COVID-19 Korkusu Ölçeği Ahorsu ve ark. tarafından 2020 yılında kişilerin COVID-19 tip COVID-19 korkusunu ölçmek amacıyla geliştirilmiştir.⁹ Ölçeğin Türkçe geçerlik çalışması Bakıoğlu ve ark. tarafından yapılmıştır.¹⁰ Ölçek 7 maddeden oluşmakta olup 5'li Likert tipi cevaplanmaktadır. Türkçe geçerliliğin Cronbach α değeri 0.88 olarak saptanmıştır. Ölçek tek boyutludur ve ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekte alınabilecek puanlar 7 ile 35 puan arasında değişmekte olup yüksek puan yüksek korku düzeyini göstermektedir.

Kullanılan istatistiksel yöntemler

Toplanan veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Versiyon 25 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sayısal verilerin normal dağılıma uygunluğu çarpıklık ve basıklık katsayılarının analizi ile değerlendirilmiştir. Huck¹¹, verilerin normal dağılım gösterebilmeleri için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin -1 ile +1 arasında değişmesi gerektiğini ifade etmektedir. Verilerin ilk önce tanımlayıcı istatistiksel analizleri yapılmıştır. Kategorik veriler için frekanslar, sayısal veriler için merkezi dağılım ölçüleri (Ortalama \pm Standart Sapma) hesaplanmıştır. Normal dağılılan sayısal verilerin ortalamalarının iki bağımsız grup arasında anlamlı farklılık gösterip göstermediği bağımsız örnekler T testi (independent samples T test) testi; üç

bağımsız grup arasında anlamlı farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi ile analiz edilmiştir. Homojen olmayan varyanslarda post-hoc analizi Tamhane T2 testi ile analiz edilmiştir. Kategorik verilerin karşılaştırılmasında Ki-Kare testi kullanılmıştır. Sonuçlar % 95'lik güven aralığında, anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

İzinler

Çalışma ile ilgili Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilimsel Araştırmalar Komisyonundan izin alınmıştır. Araştırmanın etik kurul onayı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik kurulundan alınmıştır (Karar no: 2021-01/36 Tarih: 13.01.2021). Ölçeğin araştırmamızda kullanım izni Bakioğlu F.'dan mail yoluyla alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya 432 öğrenci katılmak için gönüllü oldu. Katılımcıların % 59.26'sı (n=256) kadın, % 40.74'ü (n=176) erkek idi. Yaş ortalamaları 21.44 ± 1.85 'di. Katılımcıların tanımlayıcı bilgileri ve COVID-19 enfeksiyonu geçirmiş olma durumu ile karşılaştırılması **Tablo 1**'de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcıların tanımlayıcı bilgileri ve COVID-19 enfeksiyonu geçirmiş olma durumu ile karşılaştırılması

	Toplam	COVID-19 geçirme durumu		p
		Evet	Hayır	
Cinsiyet				
Kadın	256 (% 59.26)	46 (% 17.96)	210 (% 82.04)	0.455*
Erkek	176 (% 40.74)	30 (% 17.04)	146 (% 82.96)	
Yaş (M ± SS)	21.44 ± 1.85	21.03 ± 1.72	21.53 ± 1.86	0.058**
Sınıf				
Bir	41 (% 9.49)	10 (% 24.39)	31 (% 75.61)	0.158*
İki	108 (% 25.00)	19 (% 17.59)	89 (% 82.41)	
Üç	76 (% 17.59)	10 (% 13.15)	66 (% 86.85)	
Dört	114 (% 26.38)	26 (% 22.80)	88 (% 77.20)	0.567*
Beş	93 (% 21.54)	11 (% 11.82)	82 (% 88.18)	
Kronik hastalık				
Var	28 (% 6.48)	5 (% 17.85)	23 (% 82.15)	0.567*
Yok	404 (% 93.52)	71 (% 17.57)	333 (% 82.43)	
Sürekli kullandığı ilaç				
Var	21 (% 4.86)	1 (% 4.76)	20 (% 95.24)	0.089*
Yok	411 (% 95.14)	75 (% 18.24)	336 (% 81.76)	
Sigara kullanımı				
Evet	53 (% 12.26)	9 (% 16.98)	44 (% 83.02)	0.540*
Hayır	379 (% 87.74)	67 (% 17.67)	312 (% 82.33)	

* Ki-Kare Testi

** Bağımsız örneklem T testi

Katılımcıların % 17.59'u (n=76) COVID-19 enfeksiyonu geçirmişti. % 85.87'sinin (n=371) ailesinde COVID-19 enfeksiyonu geçiren bir yakını olmuştu. % 32.63'ünün (n=141) en az bir yakını COVID-19 enfeksiyonuna bağlı ölmüştü. Beşinci sınıfların (n=93) pandemi döneminde % 19.35'i (n=18) kendini tamamen, % 66.66'sı (n=62) kısmen ailesinden izole etmişti. Beşinci sınıfların % 13.97'si (n=13) ise hiç izole etmemişti.

Öğrencilere bu dönemde uyguladıkları COVID-19 korunma yöntemleri sorgulanmıştır (**Tablo 2**).

Tablo 2.

Öğrencilerin bu dönemde uyguladıkları COVID-19 korunma yöntemleri

	Neredeyse Hiç	Bazen	Her zaman
Elleri su ve sabunla en az 20 saniye yıkama	14 (%3.24)	135 (%31.25)	283 (%65.51)
Ağıza, buruna, göze ellerle dokunmaktan kaçınma	37 (%8.56)	222 (%51.39)	173 (%40.05)
Maske ve sosyal mesafe kuralını titizlikle uygulama	6 (%1.38)	115 (%26.62)	311 (%72.00)
Sinema, tiyatro, spor salonu ve alışveriş merkezi gibi kalabalık ortamlara girmeme	26 (%6.01)	154 (%35.64)	252 (%58.35)
Toplu taşıma araçlarını kullanmama	36 (%8.33)	146 (%33.79)	250 (%57.88)
Öksürük hapşırırken kağıt mendil veya kol içini kullanma	11 (%2.54)	99 (%22.91)	322 (%74.55)
Alışverişe gitme sıklığını azaltma	27 (%6.25)	151 (%34.95)	254 (%58.80)

COVID-19 ile ilgili bilgilerini saptamak için sorulan 11 soruya verdikleri cevaplar **Tablo 3**'te gösterilmiştir.

Tablo 3.

Öğrencilerin COVID-19 Tıp COVID-19 Bilgi Düzeyi

	DOĞRU	YANLIŞ
Coronaviridae ailesine ait bir virüs olup pnömoni ile karakterize bir solunum yolu hastalığıdır.1	418 (%96.75)	14 (%3.25)
İlk COVID-19 vakası Çin'in Wuhan kentinde görülmüştür.1	422 (%97.68)	10 (%2.32)
Yaygın semptomları ateş, öksürük ve nefes darlığıdır, ancak bulantı, kas ağrısı ve ishal nadiren bildirilmiştir.18	424 (%98.14)	8 (%1.86)
Hastalığın kuluçka süresinin ortalama 5-6 gün olduğu ve 0-24 gün arasında değişebileceği rapor edilmiştir. 5	358 (%82.87)	74 (%17.13)
Nazofaringeal ve orofaringeal akıntıdan veya balgam ve bronşiyal yıkamadan alınan numune üzerinde PCR testi ile teşhis edilebilir.18	403 (%93.28)	29 (%6.72)
Hastalık olagan antiviral ilaçlarla tedavi edilebilir.18 *	177 (%40.97)	255 (%59.03)
COVID-19'ün esas olarak doğrudan temas ve damlacık yoluyla bulaşabileceği bilinmektedir.6	412 (%95.37)	20 (%4.63)
Şüpheli vakayla doğrudan temastan itibaren 14 gün içinde semptomlar ortaya çıkarsa, kişi yakındaki bir halk sağlığı merkezine başvurmalıdır.18	402 (%93.06)	30 (%6.94)
Kalabalık ortamlara girmekten kaçınarak, el dezenfeksiyonuna dikkat ederek, yakın temaslardan kaçınarak hastalık önenebilir.1	427 (%98.84)	5 (%1.16)
Öksürük sırasında oluşan solunum damlacıklarının yayılmasını önlemek için tıbbi maske takılmalıdır.18	428 (%99.07)	4 (%0.93)
65 yaş üstü ve kronik hastalığı olan bireyler risk grubundadır.18	425 (%98.37)	7 (%1.63)

*Bu madde ters puanlanmaktadır.

Öğrencilerin COVID-19 tip COVID-19 bilgi puan ortalamaları 10.12 ± 1.02 'di (min:0-maks:11). Bilgi puanı ile cinsiyet ($p=0.955$), eğitim yılı ($p=0.667$) ve COVID-19 enfeksiyonu geçirmiş olma ($p=0.580$) arasında anlamlı farklılıklar saptanmadı (**Tablo 4**).

Öğrencilerin % 15.50'si ($n=67$) bu dönemde profesyonel psikolojik destek ihtiyacı duydu. Öğrencilerin COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalaması 15.98 ± 6.22 idi. Ölçekten alınan en düşük puan 7, en yüksek puan 35'di. Ölçek puanlarının çeşitli değişkenlerle karşılaştırılması **Tablo 4**'te gösterilmektedir.

Tablo 4.

COVID-19 Korkusu Ölçek Puanının çeşitli değişkenlerle karşılaştırılması

	COVID-19 Korkusu Ölçek Puanı	p
Cinsiyet		
Kadın	16.59 ± 5.87	0.015*
Erkek	15.08 ± 6.62	
Eğitim yılı		
Online eğitim alanlar (1, 2, 3, 4. sınıf)	15.85 ± 6.15	0.427*
Yüzyüze eğitim alanlar (5. sınıf)	16.45 ± 6.48	
Kronik hastalık		
Var	19.67 ± 7.85	0.001*
Yok	15.72 ± 6.02	
Sigara kullanımı		
Var	15.30 ± 7.17	0.397*
Yok	16.07 ± 6.08	
COVID-19 geçirmiş olma		
Evet	15.89 ± 6.19	0.894*
Hayır	16.00 ± 6.24	
Psikolojik destek ihtiyacı		
Var	18.44 ± 7.61	<0.001*
Yok	15.52 ± 5.83	
Aileden izolasyon durumu [‡]		
Tamamen	18.27 ± 6.13	0.003 ^{a,b,*} **
Kısmen	17.06 ± 6.55	
Hiç	11.00 ± 3.43	

‡ $n=93$

* Bağımsız örneklem T testi

** One way ANOVA

Tamhane post-hoc analizi; a Hiç ve tamamen arasında fark, b Kısmen ve hiç arasında fark

TARTIŞMA

COVID-19 enfeksiyonunun bulaşma ve yayılma hızı diğer viral enfeksiyonlarına göre oldukça hızlıdır.¹² Çalışmamızda öğrencilerin % 17.6'sının COVID-19 enfeksiyonundan etkilendiği saptandı. Bu oran sağlık çalışanlarında COVID-19 görülme oranlarıyla benzerdir. Hacettepe üniversitesinin 20 Mart - 20 Kasım tarihleri arasındaki raporuna göre sağlık çalışanlarında COVID-19 görülme oranı % 17.8'di.¹³ Dünya sağlık örgütünün 27 Ocak 2021 tarihli verisine göre 2 milyondan fazla insanın COVID-19 enfeksiyonundan dolayı yaşamını yitirdiği belirtilmektedir.² Çalışmamızda öğrencilerin %32.6'sının en az bir yakını COVID-19 enfeksiyonuna bağlı ölmüştü.

Tütün ve tütün ürünleri kanser, kardiyovasküler hastalık ve kronik obstrüktif akciğer hastalığı ile ilişkili erken ölümlerin iyi bilinen bir nedeni olmasının yanı sıra solunum sistemi ve diğer sistemik enfeksiyonlara yatkınlığı artıran önemli bir risk faktörüdür. Tütün kullanımının ACE 2 ekspresyonunu artırarak akciğerleri COVID-19'a karşı daha zayıf hale getirdiği gösterilmiştir.¹⁴ Araştırmamızda sigara içme durumuyla COVID-19 geçirme arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır. Başka bir çalışmada sigara içme durumunun COVID-19 enfeksiyonuna yakalanma oranını artırmadığı ancak hastalığa yakalananlarda sigara içenlerde içmeyenlere göre hastalığın daha ağır geçtiği belirtilmektedir.¹⁵

Bireysel/sosyal izolasyonun kişisel hijyen ile birleştirilmesi yeni olguların çıkmaması için yaşamsal önem taşır.¹⁶ Salman ve arkadaşları¹⁷ kişisel koruyucu uygulamalara sağlık bilimleri öğrencilerinin çoğunlukla uyum gösterdiklerini rapor etmişlerdir. Çalışmamızda öğrencilerin en yüksek oranda öksürüp hapşırırken mendil veya kol içini kullanma durumuna dikkat ettikleri bulundu ve ikinci en yüksek oran, maske ve sosyal mesafe kuralına uyumda tespit edildi. Sağlık Bakanlığının pandeminin en başından beri vurgu yaptığı hijyen ve sosyal mesafe kurallarına öğrencilerin yüksek oranda uygun davrandıkları ancak bazı durumlarda istenilen dikkatin gösterilmediği anlaşılmıştır. Kalabalık ortamlardan kaçınma ve bazı hijyen kurallarına uyma sıklığı yarıdan fazladır. Öğrencilerin bu konuda duyarlı davrandığı bulunmuştur.

Sağlık alanında çalışan veya eğitim alan bireylerin bilgi seviyesinin hastalığı kontrol etme üzerinde önemli bir etkisi vardır. Öğrencilerin COVID-19 bilgi puan ortalamaları literatürde sağlık bilimleri öğrencileri ve tıp öğrencilerinin dahil edildiği diğer çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.^{18,19} Çalışmamızda 'Hastalık olağan antiviral ilaçlarla tedavi edilebilir.' sorusuna en düşük oranda doğru cevap verildiği tespit edildi. Sağlık bilimleri öğrencilerinin değerlendirildiği çalışmada bu soruya verilen doğru cevap oranı bizim bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Tıp öğrencileri diş hekimliği öğrencilerine ve sağlık öğrencilerine kıyasla bu soruya

verilen doğru cevap oranı bizim bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Tıp öğrencileri diş hekimliği öğrencilerine ve sağlık öğrencilerine kıyasla bu soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir. Bu durumu tıp öğrencilerinin klinik tedavide aktif rol almalarına ve yoğun bir farmakolojik eğitimden geçmelerine bağlayabiliriz.^{18,19} Yakar ve ark.'nın²⁰ tıp öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada erkek öğrencilerin bilgi skoru anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Diş hekimlerinin değerlendirildiği başka bir çalışmada kadınların bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.²¹ Bizim çalışmamızda cinsiyet ile bilgi düzeyi arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Aynı zamanda öğrencilerin kaçınıcı sınıfta oldukları ile bilgi düzeyi arasında da anlamlı fark yoktu. Literatüre baktığımızda ise öğrencilerin klinik öncesi ile klinik dönemi arasında bilgi seviyeleri bakımından anlamlı farklılıklar gözlenmektedir.^{20, 22}

Salgın hastalık dönemlerinde özellikle de sağlık çalışanlarında korku ve anksiyete düzeylerinde artış görülebilmektedir. Sağlık çalışanlarında hastalığa yakalanma ihtimali, çalışma temposundaki artış, psikolojik bunalımlar ve çalışma düzenindeki değişimler gibi sebeplerle korku ve kaygı seviyesinde artma görülebilmektedir.²³ Bu çalışmada yüz yüze eğitim alan ve aynı zamanda hasta bakmaya devam eden 5. sınıf öğrencilerinde uzaktan eğitim alan öğrencilere kıyasla daha yüksek oranda COVID-19 korkusu saptanmıştır. Diş hekimliği uzmanlık öğrencilerinin COVID-19 korku ve anksiyete düzeylerinin değerlendirildiği bir çalışmada COVID-19 pandemisinin öğrencilerde korku ve anksiyeteye neden olduğu bulunmuştur.²⁴ Aynı çalışmada kadın bireylerin erkek bireylere kıyasla daha yüksek korku ve anksiyeteye sahip oldukları belirtilmiştir. Sağlık çalışanlarının değerlendirildiği başka çalışmalarda da bizim verilerimize benzer şekilde kadınların erkeklere göre daha yüksek korku ve anksiyete gösterdikleri rapor edilmiştir.^{25,26} Çalışmamızda 5. sınıf öğrencilerinden kendilerini ailelerinden tamamen izole edenlerin anlamlı derecede COVID-19 korkusu yaşadıkları bulunmuştur. Anestezist hekimlerin incelendiği bir çalışmada bu hekimlerin en az yarısının kendisini ailesinden izole ettikleri tespit edilmiştir.²⁷ Literatüre baktığımızda izolasyon ve karantinanın ruh sağlığı üzerindeki etkisi araştırılmış ve bu bireylerde depresyon, kaygı ve öfke gibi sorunlara rastlanılmıştır.²⁸

Sağlık çalışanlarının değerlendirildiği bir çalışmada %79'unda yüksek ve şiddetli kaygı tespit edilmiştir.²⁶ Reyna ve ark.²⁹ çalışmalarında COVID-19 salgını döneminde sağlık personellerinden hemşirelerin ve idari personelin diğer personellere kıyasla daha yüksek korku yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bizim çalışmamızda psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunu belirten öğrencilerin diğerlerine göre anlamlı olarak daha yüksek korku yaşadıkları bulunmuştur. Salgın

Dönemlerin de gözlenen öz yönetim davranışları eğitimle beraber şekilleneceği için öğrencilerin endişe ve korkularının belirlenmesi ve bu sorunlara yönelik psikolojik danışmanlık birimlerinin kurulması önem taşımaktadır.

Kronik hastalık varlığının COVID-19 enfeksiyonu görülme oranını artırdığı ve hastalığın daha ağır seyretmesine neden olduğu bilinmektedir.³⁰ Wuhan'da yapılmış bir çalışmada hastaların yarısında en az bir kronik hastalık tespit edilmiştir.⁵ Çalışmamızda kronik hastalığı olan öğrencilerin diğerlerine oranla anlamlı derecede daha yüksek korku yaşadıkları belirlendi. Tıp öğrencilerinin değerlendirildiği bir çalışmada bu yaş grubunda kronik hastalık görülme oranı % 6 olarak bulunmuştur.²⁰ Bizim çalışmamızda öğrencilerde kronik hastalık bulunma oranı benzerdir. Kronik hastalıkların takibi ve kontrol altında tutulması COVID-19 salgını sürecinde hastalığa yakalanma oranını ve mortaliteyi azaltmayı sağlaması açısından önemlidir. Aynı zamanda bu durumdan kaynaklanabilecek korku, kaygı ve endişe gibi durumlarında önüne geçilmiş olacaktır.

Sınırlılıklar

Çalışmamızda sadece bir üniversitede eğitim gören öğrenciler değerlendirildiği için sonuçlar ülke geneline yansıtılamaz. Bunun için çok merkezli araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç

Diş hekimliği öğrencilerinin geleceğin sağlık çalışanları olarak COVID-19 pandemisinde veya muhtemel pandemilerde aktif görev alması beklenmekte ve bu yüzden bilgi seviyelerindeki, koruyucu davranışlarındaki eksikliklerin eğitim hayatı sürecinde dikkate alınması ve düzeltilmesi gerekmektedir. Pandemi sebebiyle yaşadıkları korku iyi anlaşılmalı ve gerekli psikolojik destek hizmetleri sağlanmalıdır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ve taahhüt ederler.

KAYNAKLAR

1. Türkiye Bilimler Akademisi . COVID 19 Pandemi Değerlendirme Raporu. Available from: <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/COVID-19%20Raporu-Final+.pdf>. 2021.
2. World Health Organization [internet]. COVID-19 weekly epidemiological update. Available from: <https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update---27-january-2021>. 2021.
3. Wu D, Wu T, Liu Q, Yang Z. The SARS-CoV-2 outbreak: what we know. *Int J Infect Dis* 2020;94:44-8.
4. Rothe C, Schunk M, Sothmann P, Bretzel G, Froeschl G, Wallrauch C, et al. Transmission of 2019-nCoV infection from an asymptomatic contact in Germany. *New England Journal of Medicine* 2020;382:970-1.
5. Chen N, Zhou M, Dong X, Qu J, Gong F, Han Y, et al. Epidemiological and clinical characteristics of 99 cases of 2019 novel coronavirus pneumonia in Wuhan, China: a descriptive study. *The Lancet* 2020;395:507-13.
6. Guo YR, Cao QD, Hong ZS, Tan YY, Chen SD, Jin HJ, et al. The origin, transmission and clinical therapies on coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak—an update on the status. *Mil Med Res* 2020;7:1-10.
7. Kang L, Li Y, Hu S, Chen M, Yang C, Yang BX, et al. The mental health of medical workers in Wuhan, China dealing with the 2019 novel coronavirus. *Lancet Psychiatry* 2020;7:14.
8. Cao W, Fang Z, Hou G, Han M, Xu X, Dong J, et al. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry research* 2020;1129-34.
9. Ahorsu DK, Lin C-Y, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, Pakpour AH. The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *Int J Ment Health Addict* 2020.
10. Bakioğlu F, Korkmaz O, Ercan H. Fear of COVID-19 and Positivity: Mediating Role of Intolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, and Stress. *Int J Ment Health Addict* 2020;1.
11. Huck S. *Reading Statistics and Research* (6th ed) Huck SW, ed Boston, MA: Pearson 2012;276-311.
12. Ankaralı H, Ankaralı S, Erarslan N. COVID-19, SARS-CoV2, enfeksiyonu: güncel epidemiyolojik analiz ve hastalık seyrinin modellenmesi. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 2020;25:1-22.
13. Metan G. Taranan ve COVID-19 Tanısı Alan Sağlık Çalışanlarımızın Verileri. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi COVID-19 Pandemi Raporu. 2020;214-6.
14. Cai G, Bossé Y, Xiao F, Kheradmand F, Amos CI. Tobacco smoking increases the lung gene expression of ACE2, the receptor of SARS-CoV-2. *Am J Respir Crit Care Med* 2020;201:1557-9.
15. Zaman FK. COVID-19 Perspektifinden Sigaraya Bakış. *Klinik Tıp Aile Hekimliği* 2020;12:48-53.
16. Karcıoğlu Ö. COVID-19: Epidemiyolojik bilgilerimiz ve hastalığın dünyadaki gidişi. *Journal of ADEM* 2020;1:55-70.
17. Salman M, Mustafa ZU, Asif N, Zaidi HA, Hussain K, Shehzadi N, et al. Knowledge, attitude and preventive practices related to COVID-19: a cross-sectional study in two Pakistani university populations. *Drugs & Therapy Perspectives* 2020;36:319-25.
18. Cihan E, Piriççi CŞ, Gerçek H, Ünüvar BS, Demirdel E. The Knowledge Levels, Preventive Behavior And Risk Perception On COVID-19 Of The Healthcare Students In Turkey. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2020;11:342-7.
19. Taghrir MH, Borazjani R, Shiraly R. COVID-19 and Iranian medical students; a survey on their related-knowledge, preventive behaviors and risk perception. *Arch Iran Med* 2020;23:249-54.
20. Yakar B, Kaygusuz TÖ, Pirincci E, Önalın E, Ertekin YH. Knowledge, attitude and anxiety of medical students about the current COVID-19 outbreak in Turkey. *Family Practice and Palliative Care* 2020;5:36-44
21. Tunç SK, Toprak ME. Diş Hekimlerinin COVID-19 Enfeksiyonu ile İlgili Bilgi Düzeyleri ve Tutumlarına Etki Eden Sosyodemografik Verilerin Değerlendirilmesi. *Van Sag Bil Derg* 2020;13:42-7.
22. Olum R, Kajjimu J, Kanyike AM, Chekwech G, Wekha G, Nassozi DR, et al. Perspective of medical students on the COVID-19 pandemic: survey of nine medical schools in Uganda. *JMIR Public Health Surveill* 2020;6:198-47.
23. Shanafelt T, Ripp J, Trockel M. Understanding and addressing sources of anxiety among health care professionals during the COVID-19 pandemic. *Jama* 2020;323:2133-4.
24. Atay ÜT, Dinçer NN, Yarkac FU, Elif Ö. COVID-19 Pandemi Sürecinde Diş Hekimliği Uzmanlık Öğrencilerinin Korku ve Anksiyete Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Diş Hekimliği Dergisi* 2020;2:86-93.
25. Rajkumar RP. COVID-19 and mental health: A review of the existing literature. *Asian J Psychiatr* 2020;52:102066.
26. Saleem Z, Majeed MM, Rafique S, Siqqiqui Z, Ghandhi D, Tariq H, et al. COVID-19 pandemic fear and anxiety among healthcare professionals in Pakistan. *Res Sq* 2020;1-17.
27. Eminoğlu Ş, Gamlı M. Coronavirüs (COVID-19) Pandemi Sürecinde, Anesteziistlerin Yaşadıkları Korku Düzeyleri ve Profilaksi Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *JARSS* 2021;29:25-31.
28. Huremović D. Mental health of quarantine and isolation. *Psychiatry of Pandemics: Springer*; 2019. p. 95-118.

29.García-Reyna B, Castillo-García GD, Barbosa-Camacho FJ, Cervantes-Cardona GA, Cervantes-Pérez E, Torres-Mendoza BM, et al. Fear of COVID-19 Scale for hospital staff in regional hospitals in Mexico: A survey study. Res Sq 2020;1-10.

30.Sandalcı B, Uyarođlu OA, Güven GS. COVID-19'da Kronik Hastalıkların Rolü, Önemi ve Öneriler. Flora 2020;25:1-7.

Yazışma Adresi:

Zeynep BÜYÜKBAYRAKTAR

Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Ortodonti
Anabilim Dalı

Tel : 05548005191

E posta: dtzeynecoban@gmail.com